

عبدالمحسن محمد العثمان ■ ترجمة جليل قنوتی

بخش دوم

محور سوم: تبلیغ برای احیای سنت وقف

در بررسی ابزارهای ترویج نقش‌های توسعه‌ای وقف، باید به دنبال کشف ابزارهای احیای سنت وقف و تبلیغ آن به دو دلیل اصلی باشیم:

وسایل تبلیغاتی جدید نقش برجسته‌ای در ایجاد ارزش‌ها و قواعد رفتاری در جوامع مختلف دارد. امروزه شاهد اقبال فراوان جوامع اسلامی به فعالیت‌های خیریه و داوطلبانه هستیم. در تهیه استراتژی تبلیغ برای احیای سنت وقف باید این موارد را مورد توجه قرار دهیم:

۱. تبلیغ و اطلاعات و نقش آنها در ایجاد تلقی‌هایی نسبت به وقف

به منظور افزایش درجه آگاهی نسبت به نقش توسعه‌ای، رسانه‌های تبلیغاتی باید از مفهوم «بازاریابی اجتماعی» پیروی کنند، یعنی انتقال اندیشه به جامعه گیرنده. در این رابطه به سه هدف می‌توان دست یافت:

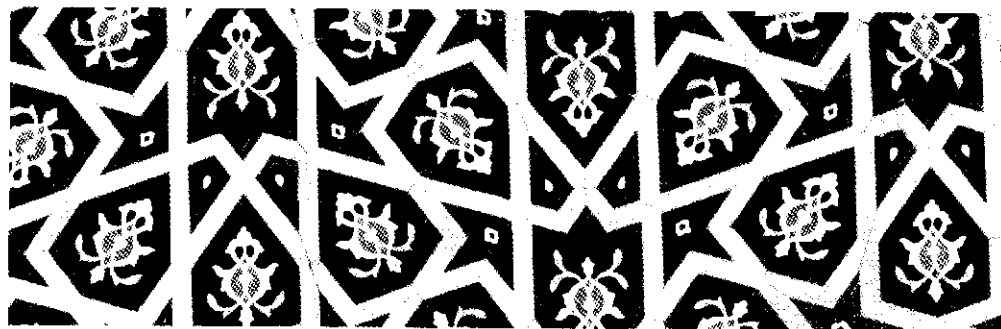
۱. نقش آگاه‌کننده: این هدف از طریق انتشار بیشترین آگاهی‌ها در مورد وقف، مفهوم، ریشه‌ها، تاریخچه و نقش حیاتی آن در زمان حاضر به دست می‌آید.

۲. نقش وجدانی: این هدف از طریق ایجاد گرایش‌های مثبتی نسبت به وقف، ترویج ارزش‌های اسلامی نسبت به کارهای خیریه و اختصاص اموال به سود جامعه حاصل می‌شود.

۳. نقش رفتاری: این هدف از تغییری که از طریق رسانه‌ها مطرح و در رفتار افراد و جامعه نسبت به اقدام به امور خیریه و فعالیت‌های توسعه‌ای و داوطلبانه رایگان تأثیر می‌گذارد، به دست می‌آید. البته این تبلیغات باید همراه با نشان دادن برجستگی نظام وقف در تمام این کارها باشد.

۲. رعایت فلسفه تبلیغ برای احیای سنت وقف و اهداف آن

این فلسفه باید برای تمام کسانی که در این زمینه دخالت دارند آشکار و روشن باشد. در اینجا برخی

دیدگاه‌های فلسفی را در این زمینه مطرح می‌کنیم:

- جایگاه وقف به عنوان یک عبادت که سبب نفع معنوی برای شخص می‌شود و تأثیر توسعه‌ای برای جامعه دارد.

- امکان دستیابی به زمینه‌های توسعه‌ای مختلف، علاوه بر تعیین کانال‌ها و مجاری مالی؛

- پذیرش مردم نسبت به فعالیت‌های تبلیغی که سبب اقدام مردم و هدایت آنها به شیوه‌ای است که معنویت مخاطب را رعایت کند.

- اقبال مردم این زمان به سوی نظاماتی که کار دولتی و غیر دولتی (دینی و دنیوی) را ترکیب می‌کند.

- تجدید و تقویت حمایت‌های دولتی و غیر دولتی از فعالیت‌های وقف که بار مالی دولت را کمتر کند.

- توجه به فعالیت‌های وقف به عنوان مجاری رسمی که در آن فعالیت‌های حکومتی و غیر حکومتی

به هم پیوند می‌خورد.

بر اساس مطالب یاد شده، اهداف فعالیت‌های تبلیغی به این شرح قابل بیان است:

- بالا بردن درجه آگاهی نسبت به فعالیت‌های وقف و آشنا ساختن مردم با آن؛

- فعال ساختن حرکت ایجاد اوقاف جدید؛

- آشنا ساختن جامعه و مؤسسات توسعه‌ای با امکانات مالی وقف و ویژگی‌های آن؛

- حمایت مجموعه‌های حکومتی و غیر حکومتی از فعالیت‌های وقف؛

- ادغام عمل حکومتی و غیر حکومتی.

۳. مخاطبین تبلیغ وقف

در پر تو آنچه گفته شد می‌توان الگوهای تبلیغ وقف را از جهت موضوعات و شیوه‌های اساسی تبیین کرد:

۱. موضوعات تبلیغ وقف: لازم است که موضوعات تبلیغ وقف بر محور اهداف پیش گفته باشد.

۲. شیوه‌های تبلیغ وقف: شیوه‌های تبلیغ وقف مبتنی بر ماهیت هر یک از موضوعات انتخاب شده،

گروه‌های مخاطب تبلیغ و ماهیت وسایلی است که برای رساندن تبلیغ به مردم به کار گرفته می‌شود. از

مناسب‌ترین شیوه‌ها در جهان امروز، شیوه‌های غیر مستقیم و شیوه‌های گفتگو و تشویق، تقلید و تکرار و

شیوه‌های تدریجی است.

۴. گروه‌های مخاطب تبلیغ

تقسیم مردم به گروه‌های مختلف مبتنی بر ویژگی‌های هر یک از این گروه‌هاست که می‌توان این

ویژگی‌ها را به چهار قسم اصلی تقسیم کرد:

ویژگی های جمعیتی شامل سن، جنس، وضعیت آموزش و وضعیت عملی و اجتماعی و توزیع جغرافیایی؛ ویژگی های روانی که بر باورهای مردم و مواضع آنها و قابلیت آنها برای قبول تغییر و نوآوری تأثیر شدیدی دارد.

ویژگی های فرهنگی که منظور ترکیب معارف و ارزش ها و عادات روحی و فکری و عادات مربوط به همه جنبه های زندگی اجتماعی و اقتصادی است.

ویژگی های اجتماعی که به جایگاه هر گروهی در جامعه و قدرت گروه بر تأثیر و تأثر متقابل با محیط خود مربوط می شود.

در پرتو مطالب یاد شده، می توان گروه های اصلی مخاطبین و وسایل تبلیغی را تقسیم کرد و ویژگی های مشترک آنان را بیان کرد و خصوصیات هر جامعه اسلامی را که با موقعیت جغرافیایی معین می شود مورد توجه قرار دارد. این دسته بندی را می توان به این شرح بیان کرد:

- همه اشخاصی که دعوت شده اند تا از روی اختیار مالی وقف کنند. این گروه می تواند به چند گروه فرعی تقسیم شود که در این گروه ها اشخاص از جهت ویژگی های مالی، فرهنگی، فکری، آموزشی، نژادی و سنی متجانس هستند.

- برخی گروه های خاص مثل اطفال، جوانان، زنان، پیران، افرادی که در زمینه فعالیت های توسعه ای و اجتماعی کار می کنند، داوطلبانی که از طریق کار و تخصص خود در اجرای طرح های وقف سهیم می شوند، رهبرانی که در نهاد های حکومتی و غیر حکومتی فعالیت می کنند که با واقفان و کسانی که به عمل وقفی می پردازند همکاری می نمایند، علاوه بر نخبگان سیاسی، فکری و فرهنگی.

۵. مشخصات تبلیغ در زمینه وقف

در اینجا، از باب مثال و نه از باب حصر، به تعدادی از عوامل عمده و اصلی تبلیغ اشاره می کنیم که ممکن است درجه تأثیر آنها در کشورهای مختلف متفاوت باشد:

- حساسیت برخی انفاق کنندگان نسبت به رابطه وقف با برخی مؤسسات حکومتی که وقف را سازمان داده و تنظیم می کند.

- ترجیح بعضی از انفاق کنندگان که مستقیماً مبالغی را برای وقف یا اعانه انفاق می کنند.

- عادات برخی انفاق کنندگان که خود خیرات را تقسیم می کنند.

- بعضی از تلقی های سنتی که به منظور حفظ تعادل در توزیع وجوه بین زمینه ها و اهداف مصرف آنها نیازمند به اصلاح است.

- اطلاعات نادرست در مورد وقف و کارهای خیریه؛

- عوامل مالی که میزان حجم اموال ممکن الوصول برای انجام برنامه ها و فعالیت های تبلیغی را نشان می دهد.

۶. ابزارها و وظایف تبلیغ

این تحقیق در صدد است که چارچوب کار تبلیغی را به منظور راهنمایی کشورهای اسلامی در این رابطه تبیین نماید، اگرچه اوضاع و احوال خاص این کشورها متفاوت است. مناسب نیست که برنامه های مشخصی برای هر دسته از وسایل تبلیغی پیشنهاد شود. کار تبلیغی وقف برای همه وسایل تبلیغی ممکن

است اما با توجه به اختیار موضوع و شیوه مناسب هر وسیله.

۷. هماهنگی بین المللی در تبلیغ وقف

تلاش هایی که برای احیای سنت وقف و آشنایی مسلمانان با نقش خود در پیشرفت جوامع اسلامی انجام شد، آغازی برای هماهنگی بین المللی اسلامی در این زمینه است. این موضوع باید محور مهمی در همه مسائل مربوط به وقف باشد، از جمله:

- مکانیزم هماهنگی بین المللی در تبلیغ وقف؛
- موضوعات و برنامه های وقف که در سطح بین المللی قابل اجراست.

۸. انجام حملات تبلیغاتی در زمینه وقف

طبیعی است که دوایر رسمی متصدی وقف در کشورهای اسلامی اندیشه تبلیغ خود را در قالب حملات تبلیغاتی به منظور رسیدن به اهداف استراتژیک انجام خواهند داد.

در تلاشمان برای یافتن ابزارهایی جهت ترویج وقف، مفید است که رهنمودهایی داشته باشیم و بدانیم چگونه حمله تبلیغاتی را طرح کنیم و انجام دهیم. این امر شامل موارد ذیل است:

۱. تعریف اهداف حمله؛
۲. تعریف جامعه مخاطب؛
۳. تعریف منابع مرتبط با حمله تبلیغاتی، تحصیل و تحلیل آنها؛
۴. تعریف محتوی و مضمون پیام های تبلیغاتی که خطاب به جامعه می شود.
۵. تنظیم، طرح و اجرای حمله تبلیغاتی؛
۶. سنجش موفقیت حمله تبلیغاتی در رسیدن به اهداف آن.

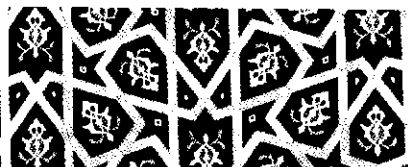
محور چهارم: ویژگی های ساختار نهادی بخش وقف

روشن است که روابط بین مؤسسات وقف از یک طرف و دیگر نهادهای اجتماعی از طرف دیگر، در نتیجه ورود وقف به بخش های مختلف فرهنگی اجتماعی و توسعه ای محیطی، علاوه بر برنامه های توسعه ای جوامع محلی در سرزمین های مختلف پیچیده تر شده است. به این معنا که سازمان ساختاری بخش وقف شکل سازمان شبکه ای به خود گرفته که شامل نهادهایی است که برخی از آنها مسؤول سازمان دهی امور وقف هستند. دیگر نهادها علاوه بر طرح ها و سرمایه گذاری های وقف در زمینه اداره بخش های خاص در فعالیت های وقف، به طور تخصصی اشتغال دارند، در بیان ویژگی های ساختاری سازمان بخش وقف، این موضوعات قابل طرح هستند:

الف. ماهیت نهادی بخش وقف

۱. مبانی شرعی ساختار نهادی بخش وقف

- مهمترین مبانی ساختار نهادی بخش وقف عبارتند از:
- فعالیت وقف نوعی عبادت است.
- وقف عمدتاً در جهت منافع افراد و جوامع اختصاص یافته است.

- اموال موقوفه به طور امانت در اختیار متولیان قرار دارد.
- اهمیت انتشار نظام وقف در کارهای عام‌المنفعه و خیریه به خودی خود ابزاری برای تأکید بر هویت اسلامی ساختار نهادی جامعه است.

۲. ماهیت عمل وقف

وقف ترکیبی از کار داوطلبانه افتخاری و رسمی است. از این رو، لازم است این ویژگی را با بیان این موارد تبیین کنیم:

- وقف یک کار اجتماعی است زیرا کسانی که با آن مرتبط هستند اعضای اجتماع هستند.
- دوایر رسمی متصدی تنظیم امور وقف علاوه بر ارتباط با وقف، جامعه و افراد خصوصی با همه مجموعه‌های رسمی که کارهای حکومتی را تنظیم می‌کنند در ارتباط هستند.
- کار کردن در زمینه وقف ترکیبی از شور و شوق و اعتقاد داوطلب علاوه بر مهارت و تخصص حرفه‌ای است.
- ماهیت نقش توسعه‌ای وقف، دیدگاه فراگیری نسبت به امور خیریه، اهداف و زمینه‌های آن طلب می‌کند.

۳. نقش توسعه‌ای وقف در ساختار نهادی جامعه

- رابطه بین وقف از یک طرف و توسعه، شکوفایی و پیشرفت را از طرف دیگر، واقعیت تاریخی اثبات می‌کند. روشن است که وقف در یک جامعه اسلامی چارچوب مناسبی برای روند تغییر و تحول همراه و مرتبط با اصول ثابت شریعت فراهم می‌کند. به علاوه مکانیزمی برای بسیج کردن امکانات جامعه برای به کارگیری آنها در جهت توسعه‌ای است. این یکی از بارزترین نقش‌های بخش وقف به عنوان نهادی فرعی از نهاد اجتماعی فراگیر است. از میان مهمترین آثاری که توسعه وقف می‌تواند آنها را ایجاد کند موارد ذیل است:
- کاهش بارهای مالی بودجه دولت در زمینه توسعه؛
- نهادهای وقفی بعد از استقرار، نظامی را تشکیل می‌دهد که می‌تواند از بحران‌ها جلوگیری کند.
- فراهم کردن حداقل استقرار مالی برای برخی زمینه‌های توسعه اجتماعی؛
- وقف وسیله مؤثری برای امنیت اجتماعی و مبارزه با ارزش‌های افراطی است.
- ممکن الوصول بودن سرمایه‌های وقف یک نیروی مالی قابل جایگزین ایجاد می‌کند که از اقتصاد کشور حمایت می‌کند.
- وقف می‌تواند در حل آثار جنبی خصوصی سازی و مشکل بیکاری شرکت کند.
- وقف فرصت‌های زیادی برای جذب انرژی‌های جامعه و در رأس آنان انرژی جوانان فراهم کند.

۴. وقف و بخش سوم (بخش خیریه و داوطلبانه)

ورود وقف به ساختار نهادی بخش خصوصی (خیریه) عامل مهمی در حل مشکلات این بخش است مهمترین این مشکلات عبارتند از:

- ایجاد محیطی که از سازمان نهادی بخش خصوصی حمایت و بین آنها هماهنگی ایجاد کند.
- ایجاد مکانیزمی برای هماهنگی و تعاون بین نهادهای بخش خیریه و بخش داوطلبانه و افتخاری؛
- ایجاد مکانیزمی برای هماهنگی و تعاون بین بخش عمومی و خصوصی؛
- افزایش فرصت‌ها برای بخش خصوصی در جهت طرح و اجرای سیاست‌های حکومتی مرتبط با توسعه؛

- از طریق سازمان مرکزی وقف، خلأ در اطلاعات بخش خصوصی پرمی شود.
- کمک به سازمان‌های بخش خصوصی مانع ضعف اداری خواهد شد.
- وقف یک الگوی نهادی مناسب برای تنظیم یک کار خصوصی اسلامی در سطح بین‌المللی است.

۵. اصول فلسفی برای اداره و تنظیم مؤسسات وقف

- در پرتو ماهیت وقف و توسعه‌های جدید، می‌توانیم به تعدادی اصول فلسفی که حاکم بر سازمان و اداره مؤسسات وقف است اشاره کنیم. مهمترین این اصول عبارتند از:
 - التزام به نگرشی استراتژیک در برنامه‌ریزی فعالیت‌های وقف؛
 - تمرکز بر خدمات عمومی در ساختار نهادی وقف؛
 - تجدید و تقویت حمایت از انفاق‌کنندگان برای طرح‌ها از طریق ساختار سازمانی نهادی وقف؛
 - سادگی ساختارهای سازمانی و اداری؛
 - انعطاف ساختار سازمانی در رابطه با حجم کارکنان؛
 - اعتماد بر نظام کنترل ساده و کارآمد؛
 - تعادل در توزیع اختیارات برای ترکیب ضرورت‌های عملی و کنترل؛
 - جدایی بین اداره سرمایه‌گذاری دارایی‌های وقف از اداره برنامه‌های خدمات وقفی؛
 - تضمین کارآمدی خطوط ارتباطات سازمانی.

ب. شبکه مؤسسات وقف

طبیعی است که روند ترویج وقف، ایجاد شبکه مؤسسات را ایجاد می‌کند که در شکل و وظیفه متفاوت هستند. هر یک از آنها بر بخش خاصی از وقف متمرکزند. در اینجا به برخی از این مؤسسات اشاره می‌کنیم:

۱. مؤسسه مرکزی برای اداره امور وقف

این مؤسسه‌ای است که نماینده دولت در نظارت بر بخش وقف است. این مؤسسه ممکن است در هر کشوری نام خاصی داشته باشد، اما در هر حال این مؤسسه، به عنوان مؤسسه متصدی وقف خواهد بود. این مؤسسه از یک طرف به تنظیم روابط مؤسسات مرتبط می‌پردازد و از طرف دیگر روابط با دیگر نهادهای اجتماعی را تنظیم می‌کند. ذکر این نکته مفید است که مهمترین اصولی که باید توسط این مؤسسه رعایت شود عبارتند از:

- این مؤسسه باید تعادل بین استانداردهای کار حکومتی و ضرورت‌های فعالیت‌های وقفی که یکی از فعالیت‌های خصوصی است حفظ کند.

- این مؤسسه در مقابل بخش وقف و سطح اجرایی نهادی اجزای مختلف شبکه وقف کاملاً مسؤول است.
- مؤسسه مرکزی متصدی وقف، اداره رسمی است که در قبال تمام اجزای مؤسسه مسؤول است.
- این مؤسسه مسؤول هدایت بخش وقف به سوی رسیدن به اهداف و هماهنگی بین آنها و دیگر بخش‌های حکومتی و خصوصی و خیریه است.

۲. مؤسسات متصدی اجرای فعالیت‌های وقف

سازمان رسمی مرکزی متصدی وقف می‌تواند روند مصرف عواید وقف را در فعالیت‌های اجتماعی اداره کند. نقش

آنها ممکن است بر طبق حجم اوقافی که به امانت به آنها سپرده شده و تفاوت مصرف در فعالیت های توسعه ای و اجتماعی مختلف باشد.

به همین دلیل، همان گونه که در مورد برخی کشورهای اسلامی صادق است، وضعیت اقتضا می کند که اشکال مختلف مؤسسات به وجود آید تا هر یک از آنها یکی از فعالیت های وقفی را بر عهده گیرد. برای مثال:

- مؤسساتی که ترویج نقش وقف در زمینه های مختلف مثل مساجد، قرآن کریم، آموزش، محیط، خانواده و غیره را بر عهده دارند.

- مؤسسات دیگری که در فعال ساختن نقش وقف در فعالیت های محلی که به وسیله تلاش های هر جامعه (شهر، شهرک یا روستا) انجام می شوند، سهیم هستند.

- مؤسساتی که طرح های وقفی را اجرایی کنند خدمات اجتماعی معین و تخصصی انجام می دهند.

۳. مؤسسات اداره منابع اوقاف

در اینجا اندیشه هایی قابل طرح است:

- این مؤسسات باید بر اساس استانداردهای کاملاً حرفه ای بر حسب ساختار، تمایلات و شیوه های اداره شود.

- این مؤسسات ملتزم به اصول شریعت در شکل و تمام امور خود هستند.

- شکل این مؤسسات بر طبق اوضاع و احوال و قوانین هر کشور خاصی متفاوت است.

۴. نظارت بر وقف خاص

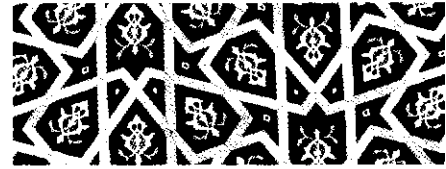
این وقف، نوع دیگری از مؤسسات وقف است که در آن ممکن است تولیت به شخص یا به دستگاهی داده شود. نظارت باید به یک نگرش سازمانی در هدایت روابط با دیگر سازمان های وقف و دیگر سازمان ها نزدیک شود. آنها باید تابع مرجع مرکزی متصدی اداره وقف در کشور مربوطه و تابع نظام های مختلف قانونی باشند.

در رابطه با نظارت خاص بر وقف، معمولاً سؤالی مطرح می شود که آیا زمان وضع قوانین برای مشخص کردن انواع حقوقی اوقاف در پرتو دارایی هایشان یا معیارهای دیگر نرسیده است به گونه ای که این انواع قانونی وضع حداقلی از نظامات و اسناد حقوقی جهت کنترل و نظارت بر اداره وقف میسر ساخته و تأمین مدیریت عاقلانه آن را فراهم سازد.

ج. رسالت مؤسسه اداره امور وقف

رسالت مؤسسه مسؤول اداره امور وقف، نشان دهنده رسالت بخش وقف به طور کلی نیز هست. این رسالت ممکن است در کشورهای مختلف متفاوت باشد. با وجود این، روح این رسالت یکی است. عناصر اصلی این رسالت به شرح ذیل است:

رسالت مؤسسه مرکزی متصدی وقف از ضرورت رسیدن به یک پاسخ مؤثر به نیازهای زمان حاضر، به همراه حفظ هویت و وحدت جامعه اسلامی ناشی می شود.

در این رابطه، رسالت مؤسسه از طریق احیای سنت وقف و فعال ساختن نقش آن در ارائه خدمت به جامعه محقق می شود.

بنابراین، رسالت مؤسسه مرکزی متصدی وقف رامی توان به این شرح بیان کرد:

- احیای سنت وقف؛

- عواید وقف باید صرف توسعه شود.

- تشویق و تقویت اوقاف جدید؛

- ترغیب به کارهای داوطلبانه و خیریه؛

- ترویج سرمایه گذاری و توسعه دارایی های وقف؛

- حفظ تعادل بین معیارهای مالی و معیارهای توسعه ای در سرمایه گذاری دارایی های وقف؛

- فراهم کردن چارچوب هماهنگ برای دوایری که در زمینه های خاص خدمات کار می کنند.

- التزام به اصول مدیریت جدید در فعالیت های وقفی.

د. برنامه ریزی در بخش وقف

برنامه ریزی در بخش وقف، دقیقاً مثل هر بخش دیگر، بازمینه ها و مفاهیم متعددی در ارتباط است. با وجود این، ضرورت دارد که به واسطه ویژگی خاص ارتباط با شریعت برنامه ریزی با توجه به شریعت انجام گیرد. در عین حال، دیدگاه جدید بر نقش توسعه ای وقف تأکید دارد. ما در اینجا به اندیشه های عمده در این زمینه خواهیم پرداخت:

فرض های استراتژیک در برنامه ریزی بخش وقف

- مبانی شرعی حاکم بر وقف؛

- فرض های استراتژیک کشور مربوطه؛

- ویژگی های فرهنگی کشور مربوطه؛

- محیط اجتماعی، مشکلات توسعه ای آن، امکانات بشری و مادی؛

- ماهیت این عصر و افق های آینده.

شیوه های تشخیص اهداف استراتژیک

دو جنبه در اینجا مطرح است:

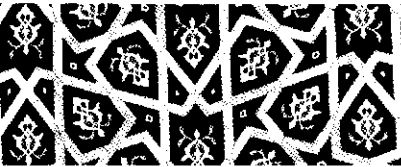
- جنبه نهادی: این جنبه مربوط به به کارگیری مکانیزمی برای ترسیم استراتژی، بحث درباره آن و پذیرش آن و طرح هرگونه اطلاعاتی در آن است. این ترتیب در هر کشوری بر طبق قوانین و مقررات جاری و فرهنگ خاص آن، متفاوت است. اما این مکانیزم باید توسط تمام کشورها پذیرفته شود تا این استراتژی غیر قابل اعمال نگردد.

- جنبه فنی: امروزه شیوه برنامه ریزی استراتژیک دارای جنبه های فنی شناخته شده است.

مشخصات برنامه ریزی استراتژیک در بخش وقف

- مشخصات شرعی؛

- مشخصات رسمی مثل مقرراتی که حاکم بر کار است.

- مشخصات اجتماعی که پیچیده ترین مشخصات هستند.

- مشخصات اقتصادی به این معنا که عمل وقفی، هم جنبه سرمایه گذاری و هم جنبه توسعه ای دارد.

۱. رابطه بین برنامه ریزی استراتژیک در بخش وقف و مکانیزم های برنامه ریزی شبکه نهادی وقف

در اینجا شیوه ای را که استراتژی وقف در میدان عمل از آن حمایت می کند تبیین می کنیم. این

استراتژی برای تغییر وضع موجود ترسیم شده است. همه نظریاتی که برنامه ریزی را، اندیشیدن در

اعمال معین و امر به اجرای آنها می دانند، در زمینه های برنامه ریزی برای عمل خصوصی وقفی باشکست مواجه شده اند.

هیچ کس نمی تواند به دیگری امر کند که مالش را وقف کند یا آن را برای غرض خاصی اختصاص دهد. از این رو،

چگونه می توانیم یک استراتژی برای توسعه وقف ترسیم کنیم که جامعه به آن پاسخ دهد و آن را بپذیرد؟ از این طرق به

این مهم می توان رسید:

- یک استراتژی باید پاسخگوی نیازهای اجتماعی باشد.

- رعایت مشخصات استراتژیک کار وقف به گونه ای که مانع اجرایی ایجاد نکند.

- تبلیغ درست طرح های وقف بین شخصیت های متنفذ جامعه؛

- تبلیغات درست و بازاریابی اجتماعی این استراتژی و گرایش های آن؛

- ارتباطات صحیح بین اجزای شبکه مؤسسات وقف.

رابطه بین برنامه ریزی استراتژیک یک بخش وقف و برنامه های کاری در بخش های حکومتی

برنامه های توسعه ای وقف، مؤسسات و بخش های حکومتی مختلف را می پوشانند. در اینجا می توانیم به هماهنگی بین

حکومت مربوطه و استراتژی توسعه وقف برای فعال ساختن آن، جهت مشارکت در طرح هایشان از این طرق نایل آیم:

- استراتژی بخش وقف باید طرح هایی را که بار بخش های حکومتی را کم می کند شامل شود.

- در برنامه ریزی استراتژیک برای وقف، عوامل رسمی باید مورد توجه قرار گیرد.

- تبلیغ صحیح طرح های وقف بین مجموعه های حکومتی نافذ؛

- ارتباطات مناسب بین اجزای شبکه وقف و دواير حکومتی.

۲. نقش برنامه ریزی در اداره مؤسسات وقف

از نظر فنی، نقش برنامه ریزی در اداره مؤسسات وقف متفاوت از نقش برنامه ریزی در سایر مؤسسات نیست اما در

جزئیات برنامه ریزی مربوط به طبیعت خاص وقف ممکن است تفاوت وجود داشته باشد.

برنامه ریزی در مؤسسه مرکزی متصدی وقف ضرورت التزام به مقررات حکومتی در روند برنامه ریزی را با نیاز به

قابل انعطاف بودن در تحدید حجم فعالیت ها بر طبق حجم پذیرش مردمی نسبت به تمایلات پذیرفته شده در استراتژی

معین، ترکیب می کند.

با توجه به اهمیت حمایت خصوصی از طرح وقف، مبنای داده هایی که باید بر آن اعتماد کنیم، باید قلمرو وسیعی را

پوشانند که از طریق مطالعات میدانی که میزان اجابت مردمی از حرکت مؤسسات وقفی را بر آورده می کند، کشف می شود.

تأمین شرایط شرعی برای همه نظام های کاری و طرح هایی که در برنامه ریزی های وقف وجود دارد.

ثبیت و تقویت اصل شورادر تصمیمات مربوط به برنامه ریزی، به ویژه در دوايري که مستقیماً با کار ارتباط دارند.

۳. تحقیق علمی و برنامه‌ریزی برای ترویج بخش وقف

تصمیمات برنامه‌ریزی در اداره و برنامه‌ریزی مربوط به وقف باید مبتنی بر مبانی مستحکمی باشد که ناشی از یافته‌های تحقیقات و بررسی‌هایی است که مشکلات را مشخص و ابعاد آن را تبیین می‌سازد. در اینجا هماهنگی با مراکز علمی و دانشگاهی مثل دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی ضروری است به علاوه برخی از برنامه‌های این مراکز در طرح‌های مصرفی وقف پذیرفته شود یا حتی تأسیس برخی از این مراکز به عهده گرفته شود.

۴. معیارهای برنامه‌ریزی و سطح اجرایی

معیارها و میزان‌ها در روند برنامه‌ریزی از شاخص‌های ارزشمند در شیوه‌های جدید برنامه‌ریزی است. این معیارها به عنوان مقیاس‌هایی برای ارزیابی کیفیت کار برنامه‌ریزی و مدیریتی به طور کلی است. هر چه برنامه‌ریزی بیشتر بر معیارها و میزان‌ها مبتنی باشد، بیشتر می‌توانیم برنامه‌ریزی و روند مدیریتی را کنترل کنیم. این امر در تمام زمینه‌های کاری قابل اعمال است. از آنجایی که بخش وقف شکل گرفته و نقش آن منطبق با روح عصر و مقتضیات زمان احیا شده، ضرورت دارد بر موضوع معیارها و میزان‌ها تأکید کنیم.

۵. مبانی سازمانی بخش وقف

سازمان بخش وقف، زمینه‌ها و مفاهیم متنوعی را می‌پوشاند. با وجود این، باید آن ویژگی‌های خاص وقف را که مرتبط با شریعت است ملاحظه کنیم. در عین حال، نقش توسعه‌ای رو به رشد آن باید برجسته شود. در اینجا برخی اندیشه‌های عمده و مهم در این زمینه را مطرح می‌کنیم:

۱. هماهنگی با بخش‌های دیگر

ماهیت و نقش وقف در یک جامعه اقتضای می‌کند که رابطه نهادی عمده آن با بخش‌های اجتماعی متنوع، رابطه هماهنگی و تکامل باشد. بخش وقف نمی‌تواند به عنوان رقیب هر یک از بخش‌های حکومتی و خصوصی باشد. همچنین نمی‌تواند به عنوان رقیب دیگر سازمان‌های غیرانتفاعی عمل کند.

۲. مبانی سازمانی مؤسسه اداری امور وقف

- هماهنگی کامل بین وظایف و مسؤولیت‌های مدیریت بالا و دستگاه حمایت‌کننده؛

- واگذار کردن برخی کارآیی‌ها در کارهای اجرایی به مجموعه‌های خصوصی و شرکت‌های خصوصی؛

- حفظ تعادل و تناسب بین مؤسساتی که شبکه سازمان‌های وقف را تشکیل می‌دهند.

- ایجاد تعادل بین تمرکز امکانات و توزیع امکانات در میان سطوح اداری؛

- ارزیابی مستمر شیوه‌های کاری برای ساده کردن آنها؛

- اعتماد بر ادله و لوایحی که معیارهای خدماتی معین و معیارهای کاری را تنظیم می‌کند.

۳. زمینه‌های اصلی در اداره بخش امور وقف

- زمینه برنامه‌ریزی برای بخش وقف و مطالعات مربوط به آن؛

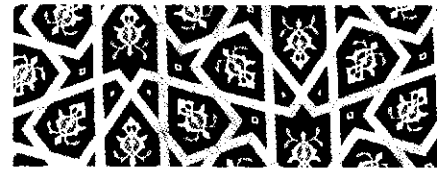
- دستورات و رهنمودهای مربوط به شبکه بخش وقف و هماهنگی بین اجزای آن؛

- تبلیغ طرح‌ها و برنامه‌های وقف و بازاریابی آنها؛

- سرمایه گذاری دارایی های وقف؛
- مدیریت امور اشخاص وقف کننده و خیر در مؤسسات وقفی؛
- مدیریت امور مالی بخش وقف؛
- زمینه برنامه های توسعه ای که به عهده مؤسسات تخصصی است که مستقیماً به اجرای فعالیت های وقفی می پردازند.

۴. نظام های اطلاعات و مدیریت بخش وقف

- استراتژی توسعه بخش وقف از جهت اطلاعات باید دارای این اهداف باشد:
- توسعه نظام اطلاعات وقف از طریق سیستم های الکترونیکی جدید؛
- تهیه بانک اطلاعات کامل در مورد وقف؛
- گسترش برنامه هایی که مدیریت اطلاعاتی در وقف را تشکیل می دهد.

- و. مدیریت اجرایی در مؤسسات وقف
- ویژگی های این مدیریت را به شرح ذیل می توان بیان کرد:
- مأمورین اجرایی باید متکی به نوآوری و خلاقیت و ابتکار باشند: رهبری که تعادلی بین بررسی های جمعی و تصمیمات شخصی ایجاد می کند (نظام دموکراسی).
- حضور مستمر مدیران اجرایی بین کارکنان برای ایجاد الگویی مطلوب برای آنان؛
- ایجاد درجه بالایی از ارتباطات و هماهنگی افقی بین واحدهای مختلف و هماهنگی عمودی بین سطوح مختلف اداری؛
- تکیه بر تکنولوژی اداری جدید؛
- تضمین محرمانه بودن اطلاعات در رابطه با دارایی های وقف و برخی ذینفع ها؛
- ایجاد نظام فرهنگی داخلی مؤسسات بخش وقف؛
- تضمین درجه بالایی از ارتباطات با مؤسسات حکومتی و سازمان های موجود در جامعه.
- ز. نظارت بر مؤسسات وقف
- نظام کنترل در بخش وقف ویژگی های خاصی دارد که می تواند این جنبه ها را شامل شود:
- خودکنترلی: هر شخصی در مقابل خالق و وجدان خویش در مقابل اموالی که دریافت می کند یا به مصرف می رساند و شیوه ای که وظایفش را انجام می دهد، مسؤول است.
- نظارت شریعت: این نظارت به وسیله مراجع شرعی اعمال می شود.
- نظارت مردم: این نظارت به وسیله اوقاف و موقوف علیهم اعمال می شود.
- نظارت حکومتی؛
- نظارت قوه مقننه؛
- نظارت محاسبه ای: این نظارت به وسیله حسابرسان متصدی بررسی ترازنامه ها اعمال می شود.
- ح. اهمیت بسیار بالای مدیریت شخصی در توسعه نهادی بخش های گوناگون
- هر مؤسسه معمولاً از نظام کاری، امکانات شخصی و مادی تشکیل می شود. با توجه به نقش

توسعه‌ای جدید مربوط به وقف، مدیریت شخصی در این زمینه باید متناسب با ماهیت و حجم این نقش باشد. امور ذیل برخی از مفاهیم عمده و اصلی در این زمینه است:

۱. تربیت کارکنان حرفه‌ای

کارکنان وقف باید این ویژگی‌ها را داشته باشند:

- باید صلاحیت‌های علمی تخصصی برای نوع کاری که برعهده دارند داشته باشند.
- باید تجربه حرفه‌ای در سطح متعارفی داشته باشند.
- باید از نظر ویژگی شخصی برای این کار صلاحیت داشته باشند.

۲. بسیج امکانات داوطلبانه و رایگان

رسالت وقف در این زمینه حول این امور دور می‌زند:

- نقش بخش وقف در توجیه داوطلب شدن و تکامل و توسعه آن در یک چارچوب اسلامی جدید؛
- اصالت دادن به مکتب داوطلب شدن از طریق اجرای همه فعالیت‌های مربوط به آن؛
- کانال‌های ارتباطی آزاد بین کسانی که تمایل به کارهای داوطلبانه دارند و مؤسسات خیریه و داوطلب و رسمی.

۳. توسعه حرفه‌ای برای کارکنان مؤسسات وقف

این توسعه حرفه‌ای کارکنان وقف باید حاوی عناصر اساسی باشد که شکل دهنده توسعه حرفه‌ای کارکنان در مؤسسات جدید است، مثل:

- انجام فعالیت‌های تربیتی - سنتی در همه مؤسسات، چه فعالیت‌هایی که متوجه واقفان جدید است یا اعمالی که برای تجدید اطلاعات و مهارت‌ها و تجارب توسعه است.
- اجرای فعالیت‌های پیشرفته و پیچیده برای توسعه حرفه‌ای که ناشی از ضرورت مواجهه با مشکلات کاری است.
- تنوع در ابزار و شیوه‌های توسعه حرفه‌ای به گونه‌ای که تنها متمرکز بر سخنرانی‌ها و بررسی‌های منظم و سنتی نباشد.
- فعالیت‌های توسعه‌ای حرفه‌ای علاوه بر سطوح رسمی متنوع از پایه اجرایی تا رأس مدیریت باید جنبه‌های مختلف شرعی، فنی و اداری را دربرگیرد.

۴. نظام پاداش و تشویق در بخش وقف

افرادی که در مؤسسات وقف کار می‌کنند، اغلب با کسانی که در ادارات حکومتی کار می‌کنند در موقعیت یکسانی هستند. اما در واقع این امر مناسب بسیاری از آنان نیست. نتیجه این است که نیاز شدیدی به ارائه نظام‌های پیشرفته پاداش‌ها و تشویق‌ها که در آمد را به تولید و اجرا از جهت کمیت و کیفیت مرتبط می‌کند، وجود دارد.

ط. وقف و بازسازی دستگاه دولت

تلاش‌های توسعه‌ای در کشورهای اسلامی و غیراسلامی به سوی بازسازی دستگاه دولت در پرتو

یافته‌های برنامه‌های خصوصی‌سازی و توزیع مجدد نقش‌ها بین سه بخش حرکت می‌کند. این سه بخش عبارتند از بخش حکومتی، بخش خصوصی و بخش خیریه. وقف در شکل رایج و موجودش می‌تواند نقش مؤثری در تسهیل بازسازی دستگاه دولت از طریق محورهای ذیل، ایفا کند:

- بخش وقف میزان بالایی از فعالیت‌های توسعه‌ای را به اندازه منابعی که در اختیار دارد، برعهده گیرد.
- وقف می‌تواند در حمایت از برخی برنامه‌های مؤسسات حکومتی شرکت کند.
- وقف، از طریق کمک به دولت در اقدامات و برنامه‌های دولت، فرصتی را برای آن فراهم کند.
- تأمین بودجه برخی طرح‌های بنیادی از طریق نظام سرمایه‌گذاری؛
- اعمال سرمایه‌گذاری‌هایی که به پیشرفت و بهبود فضای اقتصادی کمک می‌کند.
- مشارکت در خصوصی‌سازی و کمک به بهبودی آثار اجتماعی آن.

۵. هماهنگی بین الملل در زمینه وقف اسلامی

با توجه به اهمیت مؤسسات غیرحکومتی، از جمله مؤسسات وقف، در زندگی مردم، نیاز روبه‌تزايدی برای هماهنگی در زمینه کار وقف وجود دارد. نیاز واقعی و صادقانه‌ای به تغییر در مؤسسات اسلامی، برای ارزیابی تجارب و مطالعه افق‌های توسعه و تکامل کارشان وجود دارد. توجه به تجربه وقف، مکانیزمی را برای تبادل تجارب بین کشورهای اسلامی و استفاده از تجربه‌های جوامع دیگر، طلب می‌کند.

محور پنجم: چشم‌اندازهای اجتهاد شرعی در مسائل وقف موجود

از اصول مورد توافق این است که توسعه جوامع اسلامی در یک چارچوب اسلامی هویت امت را حفظ می‌کند و مشکلات، ماهیت و ضرورت‌های عصر حاضر را پاسخ می‌دهد و از موفقیت‌های عصر بهره می‌گیرد. زمانی که به احیای سنت وقف و فعال ساختن نقش آن در زندگی امت اسلامی نظر می‌کنیم، باید به جنبه «شرعی» و «فقهی» این مؤسسه مهم جامعه اسلامی توجه داشته باشیم. این جنبه از دیدگاه جدید نسبت به ترویج نقش توسعه‌ای وقف در برجسته کردن افق‌های اجتهاد که باید مورد توجه قرار گیرد، اهمیت دارد. همچنین این جنبه، دعوتی به فعال کردن مطالعات و تحقیقات است که حمایت شریعت را از پیشرفت وقف فراهم می‌آورد. موضوعاتی که باید مورد توجه قرار گیرد، عبارتند از:

الف. افق‌های اجتهاد در رابطه با نقش وقف در روند توسعه

۱. قرانت مجدد تاریخ تجربه وقفی؛
۲. پیش فرض‌های فلسفی توسعه از یک چشم‌انداز اسلامی؛
۳. مفهوم توسعه و توسعه نیافتگی در اسلام؛
۴. مفهوم اسلامی حاکم بر هر یک از زمینه‌های توسعه (توسعه فکری، فرهنگی، آموزشی، اجتماعی و اقتصادی).

ب. افق‌های اجتهاد در رابطه با توسعه سرمایه‌گذاری وقف

۱. مفهوم شورا و تأثیر آن در اخذ تصمیمات درست سرمایه‌گذاری؛

۲. مفهوم استمرار فعالیت و تأثیر آن بر اجرای حسابرسی های جدید؛

۳. مفهوم درآمد و تأثیر آن بر احتیاط جهت حفظ دارایی های ثابت؛

۴. ایجاد قالبهای جدید برای اشکال سرمایه گذاری وقف؛

۵. قاعده «لاریح الا بعد سلامة رأس المال» (ریح در صورتی ایجاد می شود که اصل مال محفوظ

باشد) و تأثیر آن بر معامله اوراق بهادار و سهام شرکتها؛

۶. مفهوم نهی از معاملات حرام - کلی یا جزئی - و تأثیر آن بر سرمایه گذاری؛

۷. قواعد شرعی برای استقراض دولت و رابطه آن با شیوه های سرمایه گذاری.

ج. افق های اجتهاد شرعی در رابطه با دعوت و تبلیغ احیای سنت وقف

۱. از بین بردن خلط در مفاهیم مربوط به وقف؛

۲. نظام ارزشهای اسلامی از جمله دعوت به وقف و تبلیغ آن؛

۳. وجوه خلط و شبهه در تلقی جامعه نسبت به امور خیریه ناشی از تماس بین تمدنها در عصر حاضر؛

۴. مجموعه مفاهیم شرعی در امر خیریه و مدلولات جدید آن؛

د. افق های اجتهاد در رابطه با توسعه نهادی بخش اوقاف

با توجه به ماهیت فعالیت وقف و توسعه ای که این عصر شاهد آن است، حمایت شرعی از روند توسعه نهادی وقف

در زمینه های اصلی، مثل این موارد، ضروری است:

۱. اصول شرعی در مورد گردن نهادن به شیوه استراتژیک در برنامه ریزی کار وقف؛

۲. رابطه وقف با خدمات عامه از چشم انداز شرعی؛

۳. فلسفه نظارت در اسلام و کاربرد آن در مؤسسات وقف؛

۴. اصول مبنایی شرعی در مورد اختیار دولت در اشراف بر بخش وقف و سازمان آن؛

۵. اصول شرعی رسالت مؤسسه رسمی متصدی امور وقف؛

۶. فلسفه شورادر اسلام و کاربرد آن در بخش وقف؛

۷. فلسفه ایجاد الگو در اسلام و کاربرد آن در بخش وقف؛

۸. مقررات «نظارت» در وقف که مربوط به سازمان نهادی «نظارت» وقف است.

۹. مقررات مربوط به واقف، بویژه در رابطه با تأسیس طرح های جدید وقف بر حسب تعدد مشارکان و ورود اشخاص

حقوقی در این طرح ها؛

۱۰. مقررات مربوط به شخصیت حقوقی وقف، وضعیت مالی آن و رابطه این مقررات با امکان توسعه شکل های

حقوقی که تشکیلات نهادی متنوعی را برای هر یک از آنها نشان می دهد

۱۱. مقررات مربوط به شرایط واقفان؛ این مقررات مربوط به شرایط واقفان گذشته و اهداف و اغراضی است که آنها

برای صرف عواید اوقافشان داشته و نیز زمانی که این اغراض محقق می شود.

